

– К.: Основи, 1861. – С. 1-15; **6.** Мехно Л.Р. Традиція – це закон суспільства, звернутий в минуле // <http://www.Lgaeva.com>; **7.** Пилипак М. Весілля Східного Поділля: обрядові чини та атрибутика (середина ХХ – початок ХХІ століття) // Матеріали до української етнології. Вип. 10 (13). – К.: ІМФЕ НАНУ, 2011. – С. 202-206; **8.** Семчинський С.В. Загальне мовознавство. – К.: ОКО, 1996. – 415 с.; **9.** Чорнописький М. Українська фольклористика. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – 448 с.; **10.** Яценко М.Т. М.І. Костомаров – фольклорист та літературознавець // Костомаров М.І. Слов'янська міфологія. – К.: Либідь, 1994. – С. 5-42; **11.** Herder J.G. Stimmen der Voelker in Liedern. – Lpz.: Philip Reclam Jun., 1945. – 458 s.; **12.** Tetzner F. Die Slawen in Deutschland: Beiträge zur Volkskunde. – Braunschweig: Verlag von Friedrich Vieweg und Sohn, 1902. – 520 s.; **13.** <http://www.museum.vn.ua>.

Михайлова Т.М. (Київ, Україна)

Василь Стус та Борис Пастернак: особливості поетики та світосприйняття (на матеріалі віршів про музику)

Стаття присвячена порівняльному аналізу віршів Стуса та Пастернака. Виявлено текстові перегуки як прояви впливу російської літератури на творчість українського поета.

Ключові слова: *музика, вплив, подібність, текстові перегуки*

Статья посвящена сравнительному анализу стихотворений Стуса и Пастернака. Выявлены текстовые отзвуки как проявление влияния русской литературы на творчество украинского поэта.

Ключевые слова: *музыка, влияние, подобность, текстовые отзвуки.*

The article is devoted to a comparative analysis of poems Stus and Pasternak. Moreover, there have been discovered the textual traces as the manifestation of the impact of Russian literature on the Ukrainian poet's creativity.

Key words: *music, impact, similarity, textual traces.*

На сьогоднішній день все більше набирає актуальності дослідження літературних зв'язків, текстових взаємодій. Така тенденція не оминула увагою й творчий доробок В. Стуса. Вивченню інтертексту в його творах присвятила свою роботу Л. Біловус [2]. Говорив про різноманітні літературні впливи на творчість українського поета й Б. Рубчак (особливий акцент робився на вплив творчості Пастернака) [10]. Про наявність «Пастернаківського тексту» у творчості Стуса писала М. Єгорченко [5]. Однак окремих досліджень по виявленню звучання Пастернака у поезіях Стуса ще не проводилося. Це і становить **актуальність** нашої роботи. **Метою даної статті** є здійснення компаративного аналізу віршів Стуса «Життя симфонія, "Симфонія весни"...» [13, 79] та Пастернака «Музыка» [8, 174-175], що дасть змогу виявити подібність художніх прийомів та текстових перегуків між ними.

У В. Стуса та Б. Пастернака було багато спільного. Розділені часом й простором, вони мали подібні зацікавлення й сповідували схожі життєві принципи. Однак, якщо Пастернак від самого народження перебував в оточенні мистецтва (батько – художник, мати – піаністка), то Стус осягнув світ культури завдяки власній допитливості й безперервній самоосвіті. Альфонсов, пишучи про Пастернака, зазначав: *«Будущего поэта формировала атмосфера, максимально насыщенная в художественном отношении, – музыка, живопись, литература...»* [1, 11]. Стус же з дитинства тяжів до книжок, з віком збільшуючи обсяги прочитаного та якість його осмислення, долучаючись у такий спосіб до світу мистецтва.

Як зазначає Биков, *«Пастернак знал и обожал музыку...»* [3, 271]. Стус теж тяжів до музики. В листах до рідних поет захоплено розказував про Бетховена, згадував за свою гітару: *«Музикою я марив. У 7 класі за «похвальну грамоту» тато купив мені гітару. <...>. Все, що я чув, за чим тужив, чого прагнув – усе вигравав. І забувався геть. Так міг програти 2-3 години – і не чезти, коли збіг час. Це було й пізніше, вже в інституті»* (лист до сина від 25.04.1979) [12, 348]. У біографічній повісті «Охранная грамота» Пастернака, якою Стус захоплювався, звучить фактично те саме: *«Больше всего на свете я любил музыку, больше всех в ней – Скрябина»* [7, 40]. Серед музичних уподобань українського поета першість належить Бетховену: *«Пам'ятаю, як уперше пішов до філармонії. Пам'ятаю, як прослухав цикл лекцій про Бетговена – всі 9 симфоній і чимало концертів. А які пречудові його сонати!»* (лист до сина від 25.04.1979) [12, 348]. Якщо умови життя Пастернака сприяли йому займатися музикою, то Стус не мав такої змоги. У спогадах українського поета можна зустріти наступне: *«... як я шкодував, що через бідність моїх батьків не можна просити їх, аби купили мені скрипку чи фортепіано»* (лист до сина від 25.04.1979) [12, 348].

Окрім захоплення музикою Стус, так само як і Пастернак, серйозно вивчав філософію, зачитувався Рільке, займався перекладами його віршів. Та й творчість самого Пастернака Стус неабияк цінував, фактично перебуваючи з ним в одній площині художніх вподобань. В листі до дружини й сина від 15.01.1984 Стус писав: *«Для мене, мабуть, є три поети: Гете (цей – найбільший із усіх, але з перекладів Ти його не відчуєш), Рільке і Пастернак»* [12, 454]. Так звана, «епоха Пастернака», як сам назвав її Стус, розпочалася після повернення з армії: *«Це була епоха Пастернака і – неочачно велика любов до нього. Звільнився – тільки десь 1965-6 рр.»*, – зізнавався поет 1969 у передмові до збірки «Зимові дерева» [11, 10.]. Однак Б. Рубчак із сумнівом поставився до цих слів: *«Стус пише, що він позбувся впливів Пастернака в кінці п'ятдесятих років, але ми маємо свої причини йому в цьому не довіряти»* [10]. Й дійсно, захоплення творами улюбленого письменника природним чином наклало відбиток на стиль самого Стуса, закріпившись на

рівні літературних прийомів, художніх особливостей, й ставши, у такий спосіб, частиною авторського почерку українського поета. Говорячи про відголоски Пастернака у творчій манері Стуса, ми маємо на увазі, засвоєння художніх прийомів одного автора іншим, що виключає поняття «наслідування». Поети були надзвичайно схожі, мали спільні художні вподобання, мислили подібними творчими категоріями, тому процес перейняття відбувався цілком природно: у творчості Пастернака (в тому числі, й у біографічній прозі) Стус прочитував себе – те, що було йому дуже близьке й зрозуміле. До того ж варто наголосити на творчій незалежності українського поета: маючи чимало захоплень в літературі, він, насамперед, був принципово самостійною особистістю. Г. Дворко згадує, що це була «... людина незалежна, горда, шляхетна. <...>. Людина дуже уважна до всього, що робиться. <...>. ...людина абсолютно незалежна. Це не та людина, на яку можна впливати якимось» [4, 196]. Власне, ми дотримуємось думки, що Стус перейняв з творчості Пастернака те, що йому було співзвучне, й лишився при цьому собою, виробивши власний творчий голос.

Для порівняльного аналізу ми обрали вірші, в яких йдеться про музику, що так багато значила в житті кожного поета. Вірш Стуса «Життя симфонія, "Симфонія весни"...» увійшов до збірки «Круговерть» (1964 р.) – першої збірки поета, яка найближче стоїть до «епохи Пастернака». Спробуємо поглянути на вірш Стуса крізь призму Пастернакового стилю. Розберемо докладніше художні прийоми, які мають місце бути в даному вірші. Твір починається з подвійного вживання ключового поняття «симфонія». Цей умисний повтор налаштовує на музичність вірша, на повноту звучання, масштабність звуку: «*Життя симфонія, "Симфонія весни"*» [13, 79]. Власне, весна символізує пробудження природи, життя, асоціюється з поверненням пташок, які сповнюють повітря дзвінками співами. Для творчої манери Пастернака було характерним зіткнення однокорених слів в одному рядку чи форм одного і того ж слова. Ця особливість має місце і у вірші «Музыка»: «*Несли рояль два силача, // Как колокол на колокольню*» [8, 174]. У Стусовому вірші музика має колір: «*Дивися й вір. Увіруй в торжество // бузково-синіх звуків серед тиші*» [13, 79]. Мало того, з нею автор пов'язує перемогу над тишею/мовчанням, що символічно означає перемогу життя над смертю. Колір музики фактично співпадає з кольором синього неба – власне вгору спрямована траєкторія руху – ліричний герой прагне вирватися звуком й піднятися криком-музикою: «*Не упади. Дивися вгору й вір,*», «*...тож рвися вгору з вірою удвох*», «*Докіль ти сині руки не розкрилиш...*» [13, 79]. Музыка, що символічно передана образом роялю, асоціюється й у Пастернака теж із рухом вгору: «*Дом высился, как каланча. // По тесной лестнице угольной // Несли рояль два силача, // Как колокол на колокольню. // Они тащили вверх рояль...*» («Музыка») [8, 174-175].

Ще однією важливою рисою лірики Пастернака, підміченою Д. Биковим ще в перших публікаціях поета, є багатство лексики [3, 91]. Власне ця мовна особливість яскраво проявлена й у творах українського поета. І Пастернак, і Стус шукали нові слова, оригінальні співзвуччя, аби увиразнити поетичну мову. Особливої частоти у вірші Стуса набувають складні слова: «...до віт // березових, хистких, бузково-тканних, // в його лірично-фосфоричний світ», «руки-крила» [13, 79]. Власне багато складних слів можна зустріти й у ліриці Пастернака. Однак у вірші «Музыка» вони широко не представлені. У вірші Пастернака музичний інструмент, який підняли на висоту 6-го поверху протиставлення хаотичному шуму міста, залишеному внизу: «*И вот в гостинной инструмент, // И город в свисте, шуме, гаме, // Как под водой на дне легенд, // Внизу остался под ногами*» [8, 175]. Як і у Стуса, ліричний герой Пастернака, що володіє мистецтвом звуку, підноситься над шумом землі, залишеній внизу: «*Жилец шестого этажа // На землю посмотрел с балкона, // Как бы ее в руках держа // И ею властвуя законно*» [8, 175]. З розгортанням ліричного сюжету вірша Пастернака музыка, що спершу належала виключно музиканту, поступово змішується зі звуками міста: «*Раскат импровизаций нес // Ночь, пламя, гром пожарных бочек, // Бульвар под ливнем, стук колес, // Жизнь улиц, участь одиночек*» [8, 175]. Як справедливо підмічав Альфонсов, «*открытие мира для Пастернака есть восстановление единства человека с миром*» [1, 10]. Тому музыка у Пастернака стає своєрідним повітрям, що сповнює собою весь простір художнього тексту, поєднуючи верх і низ. Мало того, з музикою гармонійно зливаються шуми вулиць, створюючи цілісність світу. У вірші Стуса наявна антитеза: музыка – тиша (життя – смерть), що зберігається до кінця твору. Альфонсов стверджував (і з ним важко не погодитись): «*Идея целого и взаимозаменяемости его частей легла в основание эстетики Пастернака и по-своему преломилась в его поэтической системе...*» [1, 11-12]. У Стуса ж наявний конфлікт зі світом, якого він не сприймав, якому весь час протистояв. Тому у його поезії можна зустріти багато протиставлень. В обох віршах вжито власні назви. Пастернак називає прізвища композиторів: Шопена, Чайковського. У Стуса на самому початку згадується художник-пейзажист, Абрам Маневич [6], автор картини «Симфонія весни», що і надихнула українського поета на створення вірша [6]. Власне неприйняття радянським світом Маневича, його творчості надзвичайно сильно вразило й обурило Стуса, що й спричинило написання вірша, який фактично об'єднав тему музики й живопису. Варто пригадати, що художній світ Пастернака вибудовувався під впливом живопису, тому його поезія достатньо предметна: «... он любил конкретный, зримый образ, желательно взятый из быта...» [3, 268-272]. У вірші Стуса багато дієслів наказового способу – наче монолог ліричного героя, настанови самому собі: «*Не упади. Дивися вгору й*

вір. // Дивися й вір. Увірюй в торжество // бузково-синіх звуків серед тиші» [13, 79]. «Музыка» Пастернака багата на іменники: «...Раскат импровизаций нес // Ночь, пламя, гром пожарных бочек, // Бульвар под ливнем, стук колес, // Жизнь улиц, участь одиночек» [8, 175]. Відгомони Пастернака у творчій манері українського поета наявні не лише у використанні тих чи інше художніх прийомів, а фактично лунають окремими фразами – інтертекстом, порівняймо: у Пастернака: «Память, не еришь! Срастись со мной! Уверюй // уверь меня, что я с тобой – одно» («Зимняя ночь») [9, 83], у Стуса: «Дивися й вір. Увірюй в торжество // бузково-синіх звуків серед тиші» («Життя симфонія, "Симфонія весни"») [13, 79]. Отже, рядки Стуса фактично дослівно цитують Пастернака, відтворюючи лексику й інтонацію російського поета.

Особливої уваги заслуговує синтаксис. Так само, як і Пастернак, Стус часто вдається до віршованого переносу, що увиразнює окремі слова, підсилюючи на них акцент: «Ховаються за нашими плечима // пиха і гонор. Стали і мовчать» [13, 79]; «як жалами співучими, – до віт // березових, хистких, бузково-тканних...» [13, 79]; «Дивися й вір. Увірюй в торжество // бузково-синіх звуків серед тиші» [13, 79] і т.д. У Пастернака: «Вернувшись внутрь, он заиграл // Не чью-нибудь чужую пьесу» [8, 175]; «Или, опередивши мир // На поколения четыре...» [8, 175] тощо. Стусові рядки багаті на повтори: «Сврей — по горло. I по горло — невір, // по горло — маячный і мудрий сніг» [13, 79]. Повтори були притаманні й ліриці Пастернака. Вірш Стуса сповнений однорідними членами речення, що теж є характерною рисою стилю російського поета: «Пелюсточками, пальцями, руками, // як жалами співучими, — до віт // березових, хистких, бузково-тканних, // в його лірично-фосфоричний світ» [13, 79]. У Пастернака: «Вернувшись внутрь, он заиграл // Не чью-нибудь чужую пьесу, // Но собственную мысль, хорал, // Гуденье мессы, шелест леса, // Раскат импровизаций нес // Ночь, пламя, гром пожарных бочек, // Бульвар под ливнем, стук колес, // Жизнь улиц, участь одиночек» [8, 175].

Висновки. Порівнявши вірші Стуса й Пастернака, ми виявили подібність літературних прийомів, а також приклад дослівного цитування російського поета. Отже, творчість Пастернака справила сильний вплив на поезію Стуса, що проявлений у текстових перегуках між авторами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Альфонсов В.Н. Пoesия Бориса Пастернака / В. Н. Альфонсов.; монографія. – Л.: Сов. писат., 1990.– 368 с.; 2. Біловус Л. Теорія інтертекстуальності як модус новаторства у творчих феноменах В. Стуса та І. Світличного / Л. Біловус. – Тернопіль: Підр. і посібн., 2004. – 126 с.; 3. Быков Д. Борис Пастернак / Дмитрий Быков. – 9-е изд. – М.: Молодая гвардия, 2008. – 893 [3] с.: ил. – (ЖЗЛ: сер. Биогр; вып. 1109); 4. Дворко Г. про В. Стуса // Підгірний Б., Чернілевський С.

Нецензурний Стус.: кн. у 2 ч., Ч. 2. – Тернопіль: Підр. і посібн., 2003. – С. 195-221; **5.** *Сгорченко М.* Функція «Пастернаківського тексту» у творчості Василя Стуса // Актуальні проблеми української літератури і фольклору: Наук. зб. – Випуск 12 / Редкол.: С. В. Мишанич (відп. ред.) та ін. – Донецьк: Норд-Прес, 2008. – С. 83-87; **6.** *Жбанкова О.* Лирико-фосфорический мир Абрама Маневича // Зеркало недели. Украина 4.01.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.zn.ua/CULTURE/liriko-fosforicheskiy_mir_abrama_manevicha.html. – Назва з титул. екрана. – (Дата звернення: 20.04.2014); **7.** *Пастернак Б.Л.* Охранная грамота // Об искусстве. «Охранная грамота» и заметки о художественном творчестве. – М.: Искусство, 1990. – С. 39-113; **8.** *Пастернак Б.Л.* Полное собрание сочинений: В 11 т., Т. 2: / Сост. и коммент. Е. Б. Пастернака и Е. В. Пастернак. – М.: Слово/SLOVO, 2004. – С. 174-175; **9.** *Пастернак Б.Л.* Стихотворения и поэмы: В 2 т. Т. 1 / сост. В.С. Баевского и Е. Б. Пастернака. – Л.: Сов. писат., 1990. – 504 с. (Библиотека поэта. Большая серия); **10.** *Рубчак Б.* Перемога над прірвою: Про поезію Василя Стуса [Електронний ресурс] // за журн. Сучасність. – 1983. – № 10. – С. 52-83. – Режим доступу: <http://exlibris.org.ua/stus/t23.html>. – Назва з титул. екрана. – (Дата звернення: 12.02.2014); **11.** *Стус В.С.* Двоє слів читачеві / В. С. Стус // Зимові дерева. – Брюссель: Література і мистецтво, 1970. – С. 9-10; **12.** *Стус В.* Листи до рідних // Василь Стус Твори в 4 томах 6 книгах. – Львів: Просвіта, 1997. – Т. 6 (додатк.), кн. 1. – 496 с.; **13.** *Стус В.* Вибрані твори / Упор. Д. Стус. – К.: Смолоскип, 2012. – 872 с. (Серія «Шістдесятники»).

Науменко Н.В. (Київ, Україна)

Концепти літературознавчого доробку українських письменників у порівняльному аспекті

У статті проаналізовано літературно-критичні праці українських письменників початку ХХ століття. Показано, що співвідношення формальних і змістових компонентів у критичному нарисі письменника, який водночас виступає літературознавцем, надається до порівняльного дослідження як логічна система поглядів на еволюцію індивідуального стилю аналізованого автора.

Ключові слова: порівняння, майстерність, українська література рубежу ХІХ-ХХ століть, критика, жанр, творчість, реценція.

В статтє проанализированы литературно-критические труды украинских писателей начала ХХ века. Показано, что соотношение формальных и содержательных компонентов в критическом очерке писателя, одновременно выступающего литературоведом, приемлемо для сравнительного исследования как логическая система взглядов на эволюцию индивидуального стиля анализируемого автора.

Ключевые слова: сравнение, мастерство, украинская литература рубежа ХІХ-ХХ веков, критика, жанр, творчество, реценция.

This article represents an analysis of literary critical essays by the early 20th century Ukrainian writers. There was shown that the correlation between formal and sensual components in a critical work written by a writer who presents oneself as a literary